

MUHASEBE VE DENETİM DÜNYASI

ŞİRKETLER TOPLULUĞUNUN ULUSLARARASI MUHASEBE STANDARTLARINA GÖRE KONSOLİDASYONU

Ramazan ATABEY – Uzman Yrd.

ÖZET

Küreselleşen dünyada ticaret ve sermaye hareketlerinin giderek sınır tanımaz boyutlara ulaşmasıyla teknolojik gelişmelere ve ağırlaşan rekabet koşullarında uluslararası entegrasyon hareketlerine uyum sağlamak zorunlu bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Dünya üzerinde ekonomi alanında yaşanan hızlı gelişmelere ülkelerin ve işletmelerin adapte olabilmeleri, ancak bir takım yapısal değişikliklere maruz kalmalarıyla mümkün olabilmektedir. İşletmelerin çetin rekabet koşulları altında ayakta kalabilme çabaları, gerek birleşme, gerek satın alma, gerekse holdingleşme gibi büyüme stratejileri izlemelerine neden olmuştur.

Son yıllarda şirket birleşmelerinin daha da yaygınlaşması ile birlikte bu şirketlerin bir bütün olarak finansal durumu hakkında bilgi veren konsolide finansal tablolara olan ihtiyaç artmış ve söz konusu tabloların hazırlanması konusu önem kazanmıştır. Yeni Türk Ticaret Kanununda (TTK) holding şirketleri olarak ifade edilen şirketler topluluğunun finansal tablolarını Uluslararası Muhasebe/ Finansal Raporlama Standartlarına uygun olarak hazırlaması gerektiği açıklanmıştır. Bu çalışmada, işletmelerin diğer işletmeler üzerinde yapmış oldukları yatırım türleri, işletmelerin yönetiminde ulaştıkları etkinlik düzeyleri dikkate alınarak ve ilgili oldukları standartlar çerçevesinde ele alınmıştır.

Anahtar kelimeler: Holding Şirketleri, Konsolide Finansal Tablolar, Topluluk Finansal Tabloları

ABSTRACT

In globalizing world, corresponding to technological developments and international integration movements in the worsening competition conditions is confronting as a compulsory situation by reaching gradually boundless dimension of trade and capital movements. Adjusting of countries and companies to the rapid improvements in the economic sphere on the world can be possible only by exposing a set of structural changes. Efforts of companies to be afloat under the hard competition situations lead to growth strategies as both merger and acquisitions and conglomerating.

In recent years, with the proliferation of merger, needs of consolidated financial statements, which give information about these companies as a whole, increased and preparing of these statements became crucial. Financial statements of group companies, which is stated as holding companies, is explained at the New Turkish Code of Commerce that they had to prepared accordingly International Accounting / Financial Reporting Standards. In this study types of investment, which companies make upon other companies, classified by considering achieved efficiency level on companies management and they are analyzed within the frame of relevant standards.

Keywords: Holding Company, Consolidated Financial Statements, Financial Statements of Group Companies

1. GİRİŞ

Günümüzde para ve sermaye piyasalarının uluslararası düzeyde gelişmesi ve entegrasyonu ile beraber işletmeler birçok ülkede ve uluslararası piyasalarda faaliyet göstermektedir. İşletmeler büyüyen ve gelişen uluslararası piyasalarda gerek yönetsel gerek finansal açıdan büyük yapılara sahip işletme gruplarını oluşturmakta ve bunun sonucunda dünya ticareti giderek büyümekte ve daha karmaşık bir yapıya bürünmektedir. Sermaye piyasalarındaki gelişmeler, güvenilir finansal bilgilerin uluslararası düzeyde karşılaştırılabilirliği özelliğinin sağlanmasını zorunlu kılmaktadır. Uluslararası düzeyde işlem gören şirketlerin mali tablolarının ayrıca bir düzenlemeye gerek kalmadan diğer ülkelerde de kabul görmesi, başta maliyetlerin azaltılması ve yatırımcının korunması olmak üzere birçok avantaj sağlamaktadır. Bu çerçevede söz konusu kazanımların elde edilebilmesi, uluslararası standartlaşmayı ve muhasebe uygulamalarında uyumu zorunlu kılmaktadır.

Dünyadaki hızlı gelişmeler ve değişimler dikkate alınarak yeniden düzenlenen Türk Ticaret Kanununda (TTK), Türkiye Finansal Raporlama Standartlarına (TFRS) göre finansal raporlama yapılması zorunluluğu getirilmekte ve bu amaçla işletmelerin muhasebe ve finansal raporlama konularında uluslararası düzenlemelere uyum sağlamaları beklenmektedir. Bu kapsamda doğru ve güvenilir bilgi üretmek, finansal tablo kullanıcılarının ihtiyaç duyduğu işletme sonuçlarını doğru, karşılaştırılabilir, tutarlı ve güvenli olarak yansıtabilmek amacıyla muhasebe standartları yayınlanmakta ve bu standartlara uygun muhasebeleştirme ve finansal raporlama yapmak işletmeler açısından zorunluluk olmaktadır.

Uluslararası piyasaların gelişmesi ve işletmelerin farklı sektörlerde faaliyet göstermesiyle beraber işletmeler daha karmaşık yapıya bürünmekte ve holding diye adlandırılan bünyelerinde birden çok işletmeyi barındıran yapıları oluşturmaktadır. İşletmeler, başka işletmelerin ortaklık haklarına

belirli oranlarda yatırım yapmakta ve yapmış oldukları bu yatırımlar; etkinlik düzeylerine göre bağlı ortaklık, iştirak, iş ortaklığı, müşterek anlaşma ve diğer finansal yatırımlar şeklinde sınıflandırılmaktadır. Dolayısıyla bu şekilde meydana gelen "grup şirketlerinin" ekonomik yapısının ve finansal performansının gerçeğe uygun şekilde sunulması önem arz etmektedir. Bu kapsamda, grup şirketleri için TFRS çerçevesinde konsolide finansal tablo hazırlanması zorunlu hale gelmekte ve böylece topluluğun bir bütün olarak finansal durumu ve faaliyet sonuçları hakkında yatırımcılara ve diğer taraflara doğru ve güvenilir bilgi verilmektedir.

2. Şirketler Topluluğunun Uluslararası Muhasebe Standartlarında Yeri ve Önemi

2.1. Şirketler Topluluğu Kavramı

Para ve sermaye piyasalarının gelişmesi ve karmaşık yapıya bürünmesi ile işletmeler birçok sektörde faaliyet göstermekte ve başka işletmelerin ortaklık hakkı veren finansal araçlarına yatırım yaparak işletme gruplarını oluşturmaktadır. İşletme grupları, içerisinde aynı ya da birbirinden farklı sektörde birçok işletme barındıran ve bu işletmelerin ana bir merkeze bağlı olduğu yapılardır. Piramit yapıyı andıran bu toplulukların en tepesinde ise grup içindeki tüm birimleri aldığı kararlarla yöneten şirketler bulunmaktadır. Günümüzde işletme grupları yerine holding kavramı daha yaygın olarak kullanılmaktadır.

Holding şirketlerinin kuruluş nedenleri arasında yer alan vergi avantajları sağlamak, holdingleşme açısından önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Yeni Türk Ticaret Kanunu'nun (TTK) yürürlüğe girmesinden önceki süreçte, hukuk düzenimizde devleti vergi kaybindan koruma amacıyla, şirketler topluluğu, hâkim şirket ve bağlı şirket ilişkileri vergi mevzuatında düzenlenmiştir. Holding şirketlerine sağlanan vergi avantajları da vergi kanunlarında kapsamlı olarak açıklanmaktadır. Ancak yeni TTK'da ilk kez şirketler topluluğuna ilişkin düzenlemeler getirilmiş; hâkim şirket ve bağlı şirket kavramları ilk kez söz konusu kanun içeri-

sinde yer almış ve şirket pay sahiplerinin, çalışanların ve alacaklıların haklarının korunması sağlanmak istenmiştir.

Ticari hayatta holding ya da grup şirketleri olarak adlandırılan bu yapılanma artık kanuni bir tabir ile "şirketler topluluğu" olarak adlandırılmaktadır. 6102 sayılı Türk Ticaret Kanununda işletme grupları ilk kez "şirketler topluluğu" kavramı altında düzenlenmiş olup topluluk tanımı teşebbüs ve hâkimiyet kavramlarından yola çıkılarak yapılmıştır. 6102 sayılı TTK'da şirketler topluluğunun, bir ticaret şirketi ile buna doğrudan veya dolaylı olarak bağlı bulunan en az iki ticaret şirketinden meydana geleceği belirtilmiştir. Bu kapsamda hâkim ve bağlı şirketin nasıl meydana geleceği açıklanmıştır. Bir ticaret şirketi, diğer bir ticaret şirketinin doğrudan veya dolaylı olarak;

- Oy haklarının çoğunluğuna sahipse veya
- Şirket sözleşmesi uyarınca, yönetim organında karar alabilecek çoğunluğu oluşturan sayıda üyenin seçimini sağlayabilmek hakkını haizse veya
- Kendi oy haklarının yanında, bir sözleşmeye dayanarak, tek başına veya diğer pay sahipleri ya da ortaklarla birlikte, oy haklarının çoğunluğunu oluşturuyorsa,
- Bir ticaret şirketi, diğer bir ticaret şirketini, bir sözleşme gereğince veya başka bir yolla hâkimiyeti altında tutabiliyorsa,

Birinci şirket hâkim, diğeri ise bağlı şirkettir. Bu şirketlerden en az birinin merkezi Türkiye'de ise, söz konusu şirketler için şirketler topluluğuna ilişkin hükümler uygulanmaktadır.¹ Hâkim şirket bir veya birkaç bağlı şirket aracılığıyla bir diğer şirkete hâkim olabilir. Hâkim şirkete doğrudan veya dolaylı olarak bağlı bulunan şirketler, onunla

birlikte şirketler topluluğunu oluşturur. Hâkim şirketler ana, bağlı şirketler yavru şirket konumundadır.²

Bağımsız Denetim Standardı 600 Özel Hususlar-Topluluk Finansal Tablolarının Bağımsız Denetimi Standardı "topluluk" kavramını "Finansal bilgileri topluluk finansal tablolarında yer alan birimlerin tamamıdır." şeklinde tanımlamıştır. Ayrıca topluluk kavramından söz edebilmek için mutlaka birden fazla topluluğa bağlı birimin bulunması gerektiği söz konusu standartta yer almıştır. Bu kapsamda topluluğun finansal raporlama sistemi; bir ana ortaklık ve bir veya daha fazla bağlı ortaklık, iş ortaklığı veya özkaynak veya maliyet yöntemi kullanılarak muhasebeleştirilen iştirakler tarafından oluşturulan bir organizasyon çerçevesinde kurulabilmektedir.³

6102 sayılı TTK, şirketler topluluğunun finansal tabloları ve yıllık faaliyet raporlarının Türkiye Muhasebe Standartlarına göre düzenlenmesi gerektiğini açıklamıştır. Buna göre şirketler topluluğunun finansal tabloları, şirketin malvarlığını, borç ve yükümlülüklerini, öz kaynaklarını ve faaliyet sonuçlarını tam, anlaşılabilir, karşılaştırılabilir, ihtiyaçlara ve işletmenin niteliğine uygun bir şekilde; şeffaf ve güvenilir olarak; gerçeği dürüst, aynen ve aslına sadık surette yansıtacak şekilde çıkarılmalıdır.⁴

2.2. Grup Şirketlerinin Konsolide Edilme Nedenleri

Günümüzde işletmeler, faaliyet gösterdikleri sektörde daha fazla paya sahip olabilmek, rekabet güçlerini artırmak veya başka bir sektöre veya faaliyet alanına yönelmek amacıyla çeşitli pazarlama ve yönetim stratejileri uygulamaktadır. Bu amaç doğrultusunda son yıllarda "şirket evlilikleri" olarak da ifade edilen şirket satın almalarında artış gözlenmektedir. Bu tür satın almalar şirketin bir bütün olarak satın alınması olabileceği gibi, hisselerinin bir kısmının satın alınması şeklinde de olabilmektedir (Şen ve Diğerleri,

² 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu Md. 195

³ BDS 600 Özel Hususlar-Topluluk Finansal Tablolarının Bağımsız Denetimi Standardı

⁴ 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu Md. 517

¹ 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu Md. 195

2015 Sf. 156). Pazarlama ve yönetim stratejilerinin uygulanmasıyla şirketler, daha düşük maliyetlerle ürünlerini büyük kitlelere ulaştırabilmektedir.

Şirketlerin birleşmeleri ve ilişkili oldukları çok sayıda işletmenin bir araya gelmesiyle grup veya holding olarak ifade edilen yapılar ortaya çıkmaktadır. Söz konusu işletmelerin finansal ve faaliyet durumunun doğru ve dürüst bir şekilde sunumu önemli olmaktadır. Bu kapsamda grup; bir ana şirket ile bu şirketin bağlı ortaklıkları, iştirakleri ve iş ortaklıklarından oluşur. Ana ortaklık ve söz konusu ana ortaklığın yatırımlarını oluşturan bağlı ortaklıkları, iştirakleri ve varsa iş ortaklıklarının her biri bireysel olarak finansal tablo düzenlemektedirler. Ancak bireysel finansal tabloları analiz edip değerlendirerek bu şirketler grubunun finansal durumu ve performansı hakkında tam bir bilgi sahibi olmak mümkün değildir. Dolayısıyla bireysel finansal tabloların muhasebe ve finansal raporlama standartları çerçevesinde birleştirilerek sunulması gerekir. Bu sunum ise konsolide finansal tabloların düzenlenmesi ile gerçekleşir (Kaya, 2011 Sf.12).

Konsolide finansal tablolar bir şirketler grubunun tek bir işletme gibi sunulduğu finansal tablolardır. Grup şirketlerinin konsolide finansal tablo hazırlamasının birçok gerekçesi bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi konsolide finansal tablolar düzenlenmemesi durumunda grup şirketlerinin zararlarını bağlı ortaklıkların finansal tablolarında gizleyebilme ihtimalleridir. Bununla beraber ana ortaklık ve bağlı ortaklık arasında piyasa koşullarının altında veya üzerinde ilişkili taraf işlemleri gerçekleşmesi de mümkün olmaktadır. Örneğin, ana ortaklığın normal kâr oranının altında faaliyette bulunması durumunda, kârını yüksek göstermek için bağlı ortaklığından piyasa fiyatının üzerinde bir kira geliri elde edebilir. Yüksek kira geliri, şirketin bireysel gelir tablosunda dönem kârını yüksek göstermesini sağlar. Ancak, konsolide finansal tablo düzenlendiğinde kira tutarı ne olursa olsun, grup içi bir işlem olması nedeniyle finansal tablolara yansımayaacağından grubun dönem kârını artırmamaktadır (Kaya, 2011).

3. Şirketler Topluluğunun Uluslararası Muhasebe Standartlarına Göre Konsolidasyonu

3.1. Konsolidasyonun Tanımı ve Amacı

Temel fonksiyonları da göz önünde tutularak muhasebe; tamamen veya kısmen finansal karakterde ve para ile ifade edilen işlemlere ilişkin anlamlı ve güvenilir bilgileri sağlayacak biçimde verilerin ilgili kaynaklardan toplanması, doğruluklarının saptanması, kaydedilmesi, sınıflandırılması, raporlar halinde sunulması, analiz ve yorumlanması şeklinde tanımlanmaktadır. Tanımdan da anlaşılacağı üzere muhasebenin temel fonksiyonlarından birisi de raporlamadır. Raporlama, işletmede meydana gelen ekonomik ve ticari işlemlere ilişkin verilerin işletme ile ilgili kişi ve kuruluşlara (sermayedarlar, işletmeye kredi verenler, çalışanlar, alıcılar, satıcılar, devlet, hatta ilgi derecesi işletmenin niteliğine göre değişmek üzere tüm toplum) rapor şeklinde sunulmasıdır (Sevilengül, 2003 Sf. 10). İşletme ile ilgili çevrelere sunulmak üzere hazırlanan raporların en önemli kısmını finansal tablolar oluşturur. Finansal tablolardaki bu bilgilerin karar vericiler tarafından en iyi şekilde kullanılmaları için ise tabloların; anlaşılabilir, ihtiyaca uygun, güvenilir, karşılaştırılabilir ve zamanında düzenlenip sunulmuş olması gerekmektedir.

Her işletme için ayrı ayrı düzenlenen ve işletmenin belirli bir dönemdeki işlemlerinin finansal bir özetini ilgililere aktarmak ve ilgililerin işletme hakkında ayrıntılı bilgilere sahip olmalarını sağlamak için hazırlanan finansal tablolar, bir holding çatısı altında toplanan işletmeler için de düzenlenebilmektedir. Bunun yanı sıra işletmelerin büyüme gereksinimleri sonucunda ortaya çıkan, işletmenin yönetimine karışmaya yetecek oranda sermayesine ortak olduğu holding ilişkilerinde, konsolide finansal tablo düzenlemek ekonomik bir zorunluluk haline gelmektedir (Akdoğan ve Tenker 2007).

Konsolidasyon kelimesinin sözcük olarak anlamı, birleştirmek, bütünleştirmek, bir arada göstermektir. Fransızca kökenli bir kelime olan konsolidasyon sağlamaştır-

mak, takviye etmek anlamlarına da gelmektedir. Muhasebe literatüründeki anlamsal karşılık olarak ise sözlük anlamına paralel bir durum söz konusu olup finansal tabloların birleştirilmesi anlatılmak ve vurgulanmak istenmiştir. Özellikle, 1980'lerde konsolide finansal tablolara ilişkin düzenlemeler, sermaye piyasalarındaki gelişmelere paralel olarak ön plana çıkmaktadır. Bu nedenle konsolidasyona ilişkin Uluslararası Standartlar sermaye piyasaları için büyük bir önem taşımaktadır.

Konsolide finansal tabloların düzenlenmesinin temel amacı, ana şirket ve bağlı şirketlerden oluşan bir holdingin finansal durumu ve faaliyet sonuçları ile ekonomik durumunu bir bütün olarak raporlamaktır. Konsolidasyon, bir ya da daha fazla sayıda işletmenin finansal tablolarının temelini oluşturan finansal verilerinin, tek işletmenin finansal faaliyetleri olarak raporlamak amacıyla birleştirilmesidir. Konsolidasyon; finansal tabloların ancak ana ortaklık ve bağlı ortaklıklarının tek bir işletme olarak ele alınması sonucunda anlamlı olacağı varsayımına dayanmaktadır. Bağlı ortaklıklar ayrı hukuki işletmeler olmasına rağmen, ana ortaklık tarafından kontrol edilmektedirler. Bu nedenle ayrı işletmelerin faaliyet sonuçlarının ve finansal durumlarının konsolide finansal tablolarda bir arada raporlanması zorunluluğu ortaya çıkmaktadır (Demir ve Bahadır, 2009).

Konsolide finansal tablolar ayrı tüzel kişiliklere sahip işletmelerin aktiflerinin, borçlarının, özkaynaklarının, gelirlerinin ve giderlerinin bir araya getirilmesi diğer bir ifade ile ana şirketinki ile birleştirilmesi sonucu elde edilen tablolardır (Akdoğan ve Tenker 2007). Ayrıca konsolide finansal tablolar, ana şirket ve bağlı şirketlerin finansal tablolarının birleştirilmesiyle oluşturulan ve topluluğun finansal durumu ve faaliyet sonuçlarını raporlayan tablolar şeklinde de ifade edilebilir.

3.2. Konsolide Finansal Tablo Düzenleme Gereçekleri

Bir grubun finansal tablolarının tek bir işletmenininki gibi sunulduğu konsolide finansal tablolarının temel amacı; ana ortaklığın hissedarları, yöneticileri ve menfaat sahiplerine, grubun finansal durumu, faaliyet sonuçları ve nakit akışları hakkında gerçek ve doğru bilgi vermektir.

Konsolide finansal tabloların grubun finansal durumu, nakit akışı ve faaliyet sonuçları hakkında gruba bağlı her bir şirketin ayrı ayrı düzenlemiş oldukları finansal tablolarına nazaran daha fazla bilgi verdiği için konsolide tablonun düzenlenmesi gerektiği belirtilmektedir. Öte yandan küreselleşme olgusu da konsolide finansal tabloların düzenlenmesi gerekliliğine yeni bir boyut kazandırmaktadır. Zira küreselleşme ile şirketlerin faaliyet alanları genişlemiş ve yabancı ülkelerde faaliyette bulunma zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla uluslararası pazarlara açılmak isteyen şirketlerin bir holding çatısı altında faaliyette bulunması durumunda konsolide finansal tablo düzenlenmesinin önemi daha da artmıştır (Gürdal ve Sayılğan, 2003).

3.3. Konsolide Finansal Tablolarda Temel Kavramlar

Konsolide finansal tablolara ilişkin temel kavramlar; kontrol, ana ortaklık, bağlı ortaklık, grup, iştirak ve önemli etki kavramlarıdır. UFRS 10'a göre grup, bir ana ortaklık ve onun bağlı ortaklıklarını kapsamaktadır. Ana ortaklık veya hâkim ortaklık, bir veya daha fazla işletmeyi kontrol eden işletmeyken; bağlı ortaklık ise başka bir işletme tarafından kontrol edilen işletmedir. Ana ortaklığın bağlı ortaklığı kontrol edebilmesi için en az %50'den fazla sermaye ya da oy hakkına sahip olması gerekmektedir. Ancak UFRS 10'a göre kontrol gücü, sadece sermaye payı ile ölçülmemektedir. Bazen sahiplik oranı %50'nin altında olmasına rağmen niteliksel bazı etkenlerden dolayı da kontrol gücü elde edilebilmektedir (Şen ve Diğerleri, 2015).

3.3.1. Kontrol ve Kontrolün Kaybedilmesi

3.3.1.1. Kontrol

Kontrol, bir işletmenin faaliyetlerinden fayda elde etmek için, finansman ve işletme (faaliyet) politikalarını yönetebilme gücünü ifade eder. Kontrol kavramı TFRS'nin temel kavramlarından biridir. TFRS'ler bir işletmenin kontrol edilebilmesini "Yatırımcı bir işletme, yatırım yaptığı işletmeyle olan ilişkisinden dolayı değişken getirilere maruz kaldığı veya bu getirilerde hak sahibi olduğu, aynı zamanda bu getirileri yatırım yaptığı işletme üzerindeki gücüyle etkileme imkânına sahip olduğu durumda yatırım yaptığı işletmeyi kontrol etmektedir." şeklinde açıklamaktadır.⁵

UFRS 10'a göre kontrol gücünün değerlendirilmesinde, diğer bir ifadeyle kontrolün olup olmadığının belirlenmesinde aşağıdaki hususlar dikkate alınmaktadır:⁶

- Yatırım yapılan işletmenin amacı ve oluşumu,
- İlgili faaliyetlerin neler olduğu ve bu faaliyetlere ilişkin kararların nasıl alındığı,
- Sahip olduğu hakların yatırımcı işletmeye, ilgili faaliyetlerin yönetilebilmesi imkânını hâlihazırda sağlayıp sağlamadığı,
- Yatırım yapılan işletmeyle olan ilişkisinden dolayı yatırımcı işletmenin değişken getirilere maruz kalıp kalmadığı veya bu getirilerde hak sahibi olup olmadığı,
- Yatırımcı işletmenin, elde edeceği getirilerin miktarını etkileyebilmek için yatırım yapılan işletme üzerindeki gücünü kullanma imkânına sahip olup olmadığı.

İlgili faaliyetler belirlenirken; yatırım yapılan işletmenin getirilerini önemli düzeyde etkileyecek faaliyetler dikkate alınır. Bu faaliyetlerin başında yatırım, işletme ve finansman faaliyetleri gelmektedir. İlgili faaliyetleri yönetme imkânı genellikle sahip olunan oy haklarıyla değerlendirilir.

Oy haklarının çoğunu elinde bulunduran yatırımcı işletmenin, başka herhangi bir unsur mevcut olmaması durumunda, yatırım yaptığı işletmeyi kontrol ettiği kabul edilmektedir (Şen ve diğerleri, 2015).

Ana ortaklığın yatırım yaptığı işletme üzerinde belli durumlarda %50'den daha az sermaye veya oy hakkına sahip olması durumunda dâhi söz konusu işletme üzerinde kontrole sahip olmakta ve ilgili işletmeyi bağlı ortaklığı olarak muhasebeleştirilmektedir. Eğer bir işletme %50'den daha azına sahip olduğu başka bir şirketi konsolidasyona tabi tutabiliyorsa buna fiili kontrol (de facto) denir. Burada kontrol herhangi bir anlaşma, potansiyel oy hakkı veya benzeri araçlardan kaynaklanmaz. Fiili kontrolün yanında yatırım yapan işletmenin, yatırım yapılan işletme üzerinde kontrol gücünün belirlenmesinde, yatırım yapılan işletmenin ilgili faaliyetleri ve ilgili faaliyetleri yönetme hakkı veren hakların belirlenmesi gerekmektedir (Aktaş, 2013).

Örneğin; A işletmesi B işletmesinin % 45'ine sahiptir. B işletmesinin % 55'i de halka açıktır. Halka açık hisseleri, küçük adetlerde çok sayıda yatırımcı elinde tutmaktadır. Bu nedenle yapılan genel kurullarda tüm yatırımcılar toplanamıyorsa ve toplananların çoğunluğunu A işletmesi oluşturuyorsa, A işletmesinin B işletmesi üzerinde kontrol gücü olduğu kabul edilir. Bu nedenle bazen oy hakkı, kontrol gücünün belirlenmesinde yeterli olmayabilir (Şen ve diğerleri, 2015). Yatırımcı işletmenin, yatırım yaptığı işletmeyle olan ilişkisinden dolayı değişken getirilere maruz kaldığı veya bu getirilerde hak sahibi olduğu, aynı zamanda bu getirileri yatırım yaptığı işletme üzerindeki gücüyle etkileme imkânına sahip olduğu durumda da kontrolün varlığından söz edilebilir. Dolayısıyla kontrolün göstergeleri;

- Güç unsuru,
- Getirilere hak kazanma veya maruz kalma,
- Getirilerin tutarlarını etkileme imkânıdır.

⁵ TFRS 10 Konsolide Finansal Tablolar Standardı, P. 6

⁶ TFRS 10 Konsolide Finansal Tablolar Standardı, Ek B3

Güç unsuru

Yatırımcı işletmenin yatırım yaptığı işletme üzerinde kontrol sağlayabilmesinin en önemli şartı öncelikle söz konusu işletme üzerinde güce sahip olmasıdır. UFRS 10'da "güç" ilgili faaliyetlerin hâlihazırda yönetilmesi imkânını sağlayan mevcut haklar olarak tanımlanmıştır. Dolayısıyla yatırımcı işletme olan ana ortaklık, yatırım yaptığı işletme olan bağlı ortaklık üzerinde güce sahip olmakla söz konusu şirketin faaliyetlerini yönetebilme imkânına sahip olmaktadır. Bağlı ortaklık üzerindeki güç, oy hakları ile elde edildiğinde sahip olunan oy hakları değerlendirilip işletme üzerindeki güç kolaylıkla tespit edilebilir. Bazı durumlarda ise güç unsurunun değerlendirilebilmesi için bağlı ortaklığın işletme ve finansman faaliyetlerine ilişkin kararların alınış şekillerine ve ana ortaklık ve diğer tarafların yatırım yapılan işletme ile ilgili olarak sahip oldukları hakları incelemek gerekmektedir.

Yatırımcı işletmeye güç sağlayan haklara ilişkin örnekler ise aşağıdaki gibidir;

- Yatırım yapılan işletmeye oy hakkı (veya potansiyel oy hakkı),
- Yatırım yapılan işletmenin ilgili faaliyetlerini yönetebilme imkânı bulunan kilit yönetici personelini atama, yeniden atama veya işten çıkarma hakkı,
- İlgili faaliyetleri yönetmek üzere başka bir işletmeye görev verme ya da bu görevin iptal edilme hakkı,
- Yatırımcı işletmenin yararına olacak şekilde yatırım yapılan işletmeyi yönetme hakkı,
- Elinde bulunduran kişiye ilgili faaliyetleri yönetebilme imkânı veren diğer haklar (Özerhan, 2012).

Bazı durumlarda yatırımcı işletme oy haklarının çoğunluğunu elinde bulundursa dâhi başka bir işletmenin, ilgili faaliyetleri yönetme hakkının bulunmasından dolayı yatırım yapılan işletme üzerinde güce sahip olmaya-

bilir. Ayrıca oy haklarının çoğunluğuna sahip olmasına rağmen ilgili faaliyetlerin mahkeme, tasfiye memuru gibi düzenleyici organın yönetimine tabi olması durumunda da güçten söz edilemez. Yukarıdaki durumun aksine yatırımcı işletme, oy haklarını elinde bulunduran diğer kişiler arasında sözleşmeye dayalı bir düzenleme olması durumunda oy haklarından çoğunluğundan daha azını elinde bulundurmasına rağmen güce sahip olmaktadır.

Değişken Getirilere Hak Kazanma veya Maruz Kalma

Yatırımcı işletmenin yatırım yapılan işletme üzerinde kontrol sahibi olabilmesi için yatırım yapılan işletme üzerinde güç sahibi olmasının yanı sıra yatırım yapılan işletmenin getirilerinden belirli oranda faydalanma hakkı veya işletmenin yükümlülüklerine katılma zorunluluğu olması gerekmektedir. Dolayısıyla yatırım yapılan işletmenin faaliyet kârı veya zararının, yatırım yapan işletmenin faaliyet kârı veya zararını etkilemesi gerekir (Şen ve Diğerleri, 2015).

Yatırımcı işletmenin değişken getirilere sahip olmasının nedeni getirilerin yatırım yapılan işletmenin performansına bağlı olmasıdır. Yatırımcı işletmenin yatırım yaptığı işletme sebebiyle değişken getirilere maruz kalıp kalmadığı veya bu getirilere hak kazanıp kazanmadığının tespit edilmesi yatırımcı işletmenin yatırım yaptığı işletme üzerinde kontrolünün var olup olmadığının anlaşılması için gereklidir. Değişken getirilere örnek olarak temettüleri verilebilir.

Getirilerin Tutarlarını Etkileme İmkânı

Yatırımcı işletmenin yatırım yapılan işletme üzerinde kontrole sahip olması için; yatırım yapılan işletme üzerinde güce sahip olması ve söz konusu işletme aracılığıyla değişken getirilere hak kazanması veya maruz kalmasının yanı sıra söz konusu getirilerin tutarlarını da etkileme imkânına sahip olması gerekmektedir. Yatırım yapılan işletme üzerinde belirli konularda karar alma yetkisinin kullanılması ve karar alıcının yatırım yapılan işletmenin ilgili faaliyetlerini yönlendirebil-

mesi ile getirilerin tutarını etkileme imkânı mümkün olmaktadır.

3.3.1.2. Kontrolün Kaybedilmesi

Konsolidasyon işlemi, ana ortaklığın bağlı ortaklıklar üzerindeki kontrolünün sona ermesiyle son bulur. Bağlı ortaklık üzerindeki kontrol; bağlı ortaklıktaki payın tamamının satılmasıyla son bulabileceği gibi sahip olunan payın % 50'nin altına düşmesiyle de son bulabilir. UFRS 10'da kontrolün değerlendirilmesinde sadece pay oranı gibi nicel faktörler değil, nitel faktörler de dikkate alınmaktadır. Örneğin bir şirketin yönetim kurulu üye sayısı 3 ise ve bu yönetim kurulu üyelerinin 2 tanesini başka bir şirket atayabiliyorsa, bu durumda bu şirket pay oranına bakılmaksızın bağlı ortaklık kapsamında olacaktır (Terzi, 2013).

Ana ortaklık bağlı ortaklığı üzerindeki kontrolü kaybettiğinde; kontrolünü kaybettiği eski bağlı ortaklığının varlıklarını ve borçlarını konsolide finansal durum tablosunun dışında bırakır. Bununla beraber önceki bağlı ortaklığında devam eden her türlü yatırımını, kontrolü kaybettiği andaki gerçeğe uygun değerleri üzerinden finansal tablolara yansıtır. Bağlı ortaklık üzerindeki payların bir kısmının satılması ile sahip olunan payın % 50'nin altına inmesi durumunda iştirak, iş ortaklığı veya bağlı menkul kıymet açısından değerlendirilerek ilgili standart hükümleri çerçevesinde muhasebeleştirilmesi gerekmektedir. Ayrıca söz konusu şirketin, kontrolün kaybıyla ilişkili kazanç veya kayıpları da muhasebeleştirilmesi gerekmektedir.

3.3.2. Kontrol Gücü Olmayan Paylar (Azınlık Payları)

Kontrol gücü olmayan paylar, bir bağlı ortaklığın doğrudan doğruya veya dolaylı olarak ana ortaklığa ait olmayan paylarıdır. Yatırım yapan işletme olan ana ortaklık, yatırım yapılan işletme olan bağlı ortaklık işletmesinin hisse senetlerinin belirli bir kısmını satın aldığı anda, ana ortaklık tarafından alınmayan, geri kalan hisse senetleri kontrol gücü olmayan paylar (azınlık paylarını) temsil etmektedir.

Konsolide finansal tablolarda, bağlı ortaklıkların varlık ve yükümlüklerinin (konsolide bilançoda), gelirlerinin ve giderlerinin (konsolide gelir tablosunda) tamamı gösterilmektedir. Ancak ana ortaklık, bağlı ortaklığın hisselerinin tamamına sahip olmadığı durumlarda varlık ve yükümlülüklerin, gelir ve giderlerin bir kısmı üçüncü kişilere ait olacağından, bu unsurlar üzerinde üçüncü kişilerin haklarını temsil eden bölümlerin de finansal tablolarda ayrı olarak gösterilmesi gerekir (Demir ve Bahadır, 2009 Sf.75). Dolayısıyla ana ortaklığın sahip olmadığı bağlı ortaklık hisseleri kontrol gücü olmayan paylar şeklinde sınıflandırılmakta ve konsolide bilanço ve konsolide gelir tablosunda söz konusu paylar muhasebeleştirilmektedir.

3.4. Şirketler Topluluğunun Konsolide Finansal Tablolarının Hazırlanması

Konsolide finansal tabloların hazırlanması ve bağlı ortaklıklara ilişkin gelir ve giderlerin konsolide finansal tablolara dâhil edilmesi, TFRS 3 İşletme Birleşmeleri Standardında belirlenen kriterler çerçevesinde yatırımcı işletmenin, yatırım yaptığı işletmenin kontrolünü elde ettiği tarihte başlar ve kontrol gücünü kaybettiği tarihe kadar devam eder. İşletme Birleşmeleri Standardında işletme birleşmeleri, "bir edinen işletmenin bir veya daha fazla işletmenin kontrolünü eline geçirdiği bir işlem veya başka bir olay" şeklinde tanımlanmıştır.⁷ Dolayısıyla işletme birleşmesi; yatırımcı işletmenin başka işletmenin ortaklık hakları üzerinde kontrole sahip olması neticesinde ana ortaklık ve bağlı ortaklık ilişkisinin oluşmasıyla gerçekleşmektedir.

TFRS 3 İşletme Birleşmeleri Standardı çerçevesinde işletme birleşmesi neticesinde edinilen işletmenin tanımlanabilir varlıklarının, borçlarının ve kontrol gücü olmayan paylarının (azınlık payları) edinen işletmenin finansal tablolarında nasıl muhasebeleştirileceği ve ölçüleceği önem arz etmektedir. Ayrıca söz konusu standartta birleşme neticesinde oluşan şerefiyenin veya pazarlıklı satın alma sonucunda oluşabilecek kazan-

⁷ TFRS 3 İşletme Birleşmeleri Standardı Ek A

cın nasıl muhasebeleştirileceği hususunda ilke ve hükümler yer almaktadır. Dolayısıyla ana ortaklık (edinen işletme) ve bağlı ortaklık (edinilen işletme) ilişkisini doğuran işletme birleşmelerinde birleşme tarihinde hazırlanacak ilk konsolide finansal tablolarda edinilen varlıkları, borçları, bağlı ortaklıklardaki kontrol gücü olmayan payları ve şerefiyeyi veya pazarlıklı satın alma sonucunda oluşacak kazancı İşletme Birleşmeleri Standardında yer verilen hükümler çerçevesinde değerleyecektir.

Konsolide finansal tabloların hazırlanmasında; ana ortaklık ve bağlı ortaklıkların tüm varlık, yabancı kaynak ve özkaynakları, gelir ve gider kalemleri satır satır toplanarak birleştirilir. Konsolide finansal tabloların grupta ilgili finansal bilgileri tek bir işletmeye aitmiş gibi gösterilebilmesi için;

- a) Ana ortaklığın her bir bağlı ortaklıktaki yatırım tutarı ve bağlı ortaklıkların özkaynaklarından ana ortaklığın payına isabet eden tutarlar elimine edilir ve şerefiye bulunması durumunda, bu tutar konsolide bilançonun aktifine yazılır.
- b) Konsolide edilen bağlı ortaklığın dönem kâr/zararından azınlık paylarına isabet eden tutar belirlenir.
- c) Konsolide edilen bağlı ortaklığın net aktiflerinden azınlık paylarına isabet eden tutarlar ayrı olarak belirlenir. Net aktiflerden azınlık paylarına isabet eden tutarlar:
 - i) TFRS 3'e uygun olarak, işletme birleşmesinin gerçekleştiği tarihte hesaplanan kontrol gücü olmayan paylardan ve
 - ii) İşletme birleşmesinin gerçekleştiği tarihten sonra özkaynaklarda meydana gelen değişikliklerden kontrol gücü olmayan paylara isabet eden tutarlardan oluşur (Kaya, 2011).

Konsolidasyon işlemleri gerçekleştirilirken grup işletmeleri arasındaki işlemlerle ilgili özkaynak, gelir, gider ve nakit akışları ile grup içi varlık ve borçların tümü elimine

edilir. Ayrıca stoklar ve duran varlıklar gibi varlıklarda muhasebeleştirilen grup içi işlemler sebebiyle oluşan kâr veya zararların da tamamen elimine edilmesi gerekir. Grup içi zararlar ise, konsolide finansal tablolara yansıtılması gereken bir değer düşüklüğünü gösterebilir.⁸

Konsolide finansal tabloların hazırlanmasında kullanılan ana ortaklık ve bağlı ortaklık finansal tablolarının aynı raporlama tarihine sahip olması gerekmektedir. Ana ortaklık ve bağlı ortaklığın raporlama dönemi sonlarının farklı olması durumunda, bağlı ortaklık konsolidasyon amacıyla, ana ortaklığın finansal tabloları ile aynı tarih itibarıyla ilave finansal bilgiler hazırlaması gerekmektedir.⁹

Ana ortaklık ve bağlı ortaklık finansal tablolarının aynı raporlama tarihine sahip olmaması ve bağlı ortaklığın da ilave finansal bilgiler sunamaması durumunda, ana ortaklık bağlı ortaklığın finansal bilgilerini, söz konusu finansal tabloların tarihi ile konsolide finansal tabloların tarihi arasında gerçekleşen önemli işlem veya olayların etkisine göre düzeltilmiş, en güncel bağlı ortaklık finansal tablolarını kullanarak konsolide etmelidir. Söz konusu durumlarda, ana ortaklık ile bağlı ortaklığın raporlama tarihleri arasındaki fark üç aydan fazla olmamalı ve raporlama dönemlerinin uzunluğu ve raporlama tarihlerinin farklılığı dönemler itibarıyla aynı olmalıdır.¹⁰

Ana ortaklık, konsolide finansal tablolarını hazırlarken, benzer koşullardaki benzer işlemler ve olaylar için yeknesak muhasebe politikaları kullanılmalıdır.¹¹ Dolayısıyla grup içi işletmeler finansal tabloların düzenlenmesinde ve sunulmasında aynı ilkeleri ve esasları benimsemelidirler. Ancak, konsolide finansal tablolara dâhil olan şirketlerden birinin finansal tablolarının, benzer işlemler ve benzer koşullardaki diğer olaylar için farklı muhasebe politikaları kullanılarak hazırlanmış olması durumunda; grubun mu-

⁸ TFRS 10 Konsolide Finansal Tablolar Standardı P. B86 C

⁹ TFRS 10 Konsolide Finansal Tablolar Standardı P. B92

¹⁰ TFRS 10 Konsolide Finansal Tablolar Standardı P. B93

¹¹ TFRS 10 Konsolide Finansal Tablolar Standardı P. 19

hasebe politikalarıyla uyum sağlayabilmek için, konsolide finansal tabloların hazırlanması sırasında gruba dâhil söz konusu işletmenin finansal tablolarında gerekli düzeltmelerin yapılması gerekir.¹²

Konsolide Finansal Tablolar Standardı çerçevesinde edinilen işletme finansal tablolarında yer alan bilgiler, edinilen işletme finansal tablolarında TFRS 3 İşletme Birleşmeleri Standardı uyarınca muhasebeleştirilmelidir. Dolayısıyla öncelikle edinilen işletmenin, edinilen tanımlanabilir varlıklarının ve üstlenilen tanımlanabilir borçlarının ve kontrol gücü olmayan paylarının belirlenmesi ve değerlerinin tespit edilmesi gerekmektedir. Bunların neticesinde ortaya çıkacak şerefiye veya pazarlıklı satın alım sonucu oluşacak kazancın yine TFRS 3 kapsamında muhasebeleştirilmesi gerekmektedir.

3.4.1. İşletme Birleşmeleri ve Satınalma Yöntemi

İşletme birleşmeleri, TFRS 3 İşletme Birleşmeleri Standardı çerçevesinde muhasebeleştirilir. TFRS 3 İşletme Birleşmeleri Standardında işletme birleşmelerinin amacı; "Raporlayan işletmenin finansal tablolarında bir işletme birleşmesine ve bunun etkilerine ilişkin sağladığı bilginin ihtiyaca uygunluğunu, güvenilirliğini ve karşılaştırılabilirliğini arttırmak" olarak açıklanmıştır.¹³

Günümüzde birçok fayda ve avantaj sağlanması sebebiyle işletme birleşmeleri yaygın olarak karşımıza çıkmaktadır. Şirketleri birleşmeye iten birçok neden olmakla beraber şirket birleşmelerini motive eden nedenler temel olarak dokuz başlık altında toplanabilir. Bunlar; sinerji yaratmak, vergi tasarrufu sağlamak, fazla nakdin kullanım etkinliğini arttırmak, yeni yatırım yapma yerine çalışan bir firma devralarak yatırım maliyetlerini düşürmek, iş veya mamul çeşitlendirmesine gitmek, yatay ve dikey entegrasyonu sağlamak, pazarda rekabet ortamını şirket lehine değiştirmek, tasfiye değeri pazar değerinin üzerinde olan bir firmayı satın alıp birleşme-

den sonra satın alınan firmanın aktiflerinin tamamını veya bir bölümünü satarak kazanç sağlama ve profesyonel yönetimin şirket devir alarak kendilerini maddeten ve manen tatmin etmek arzularıdır (Sarıkamış, 2003). Bir işletme birleşmesi, edinilen bir işletmenin bir veya daha fazla işletmenin kontrolünü eline geçirdiği bir işlem veya diğer bir olay olarak tanımlanır.¹⁴ Edinilen işletme, edinilen işletmenin kontrolünü çeşitli şekillerde elde edebilir, örneğin:

- Nakit, nakit benzeri veya diğer varlıklar (bir işletme oluşturan net varlıklar da dâhil olmak üzere) transfer ederek,
- Borç altına girerek,
- Özkaynak payları ihraç ederek,
- Birden fazla değişik şekilde bedel transfer ederek veya
- Bedel transfer etmeden, yalnızca sözleşme yolu ile.¹⁵

TFRS 3 İşletme birleşmeleri Standardına göre işletme birleşmeleri, satın alma yöntemi uygulanarak muhasebeleştirilmelidir. Bu yöntem UFRS 3'ün İngilizce metninde "acquisition method" olarak isimlendirilen "satın alma" diğer bir deyişle "iktisap" yöntemidir. TFRS 3 yayımlanmadan önce işletme birleşmelerinde satın alma yönteminin yanı sıra çıkarların birleştirilmesi yöntemi de kullanılmaktaydı. Ancak TFRS 3, işletme birleşmelerinin satın alma yöntemiyle muhasebeleştirilmesini zorunlu kılmaktadır.

Çıkarların birleştirilmesi yöntemi (Pooling of Interest Method) daha ziyade ABD'de uygulanmakta olup, özü, hisse senetlerinin karşılıklı değiştirilmesi esasına dayanmaktadır. Bu yöntemde birleşen iki şirket ortakları, ortaklık haklarını sürdürmeye devam etmektedirler. Bahsi geçen yöntemde satın alınan

¹² TFRS 10 Konsolide Finansal Tablolar Standardı P. B87

¹³ TFRS 3 İşletme Birleşmeleri Standardı, P. 1

¹⁴ TFRS 3 İşletme Birleşmeleri Standardı, B5

¹⁵ TFRS 3 İşletme Birleşmeleri Standardı, B5

firmaların varlıklarının net değeri, net defter değerine eşit kabul edilmektedir. Dolayısıyla bu tür birleşmelerde şerefiye çıkması söz konusu olmamaktadır (Erdoğan. 2007). Ülkemizde özellikle Türkiye Muhasebe Standartları (TMS) oluşturulmadan önce birleşmelerde en çok bu yöntem kullanılmaktaydı, ancak TMS 27 ile şirket birleşmelerinde satın alma yöntemi benimsenmiş ve TFRS 3 söz konusu yöntemi zorunlu hale getirmiştir.

Satın alma yöntemi, işletme birleşmesini edinen işletme açısından değerlendiren bir yöntemdir. TFRS 3'e göre, satın alma yöntemi uygulanırken öncelikle aşağıda sayılan hususların tespit edilmesi gerekir:

- Edinen işletmenin belirlenmesi,
- Birleşme tarihinin belirlenmesi,
- Edinilen tanımlanabilir varlıkların ve üstlenilen tanımlanabilir borçların ve kontrol gücü olmayan payların (azınlık paylarının) finansal tablolara yansıtılması ve ölçülmesi,
- Şerefiye veya pazarlıklı satın alma sonucunda oluşabilecek kazancın muhasebeleştirilmesi ve ölçülmesi.¹⁶

Edinen İşletmenin Belirlenmesi

Bir işletme birleşmesinde, kontrolü edinen işletme tarafından ele geçirilen işletme veya işletmeler "edinilen işletme" olarak tanımlanmaktadır. Bununla beraber teşebbüs veya işletmelerin tek raporlayan işletme oluşturmak üzere bir araya gelmesi amacıyla edinilen işletmenin kontrolünü eline geçiren işletme ise "edinen işletme" olarak ifade edilmektedir. Edinen işletmenin edinilen işletmeyi kontrol etmesi için söz konusu işletmenin finansal ve faaliyet politikalarını o işletmenin faaliyetlerinden fayda sağlayabilecek şekilde yönetme gücünü eline alması gerekmektedir. Edinen işletmenin belirlenmesi TFRS 3 İşletme Birleşmeleri Standart-

dında ele alınmış olup, Standartta belirli durumlarda edinen işletmenin tespiti noktasında açıklamalar yapılmaktadır.

Esas olarak nakit veya başka varlıkların transferi veya borç altına girilmesi yoluyla gerçekleştirilen bir işletme birleşmesinde edinen işletmenin genellikle, nakit veya başka varlıkları transfer eden veya borçların altına giren işletme olduğu söylenebilir.¹⁷ Ayrıca özkaynak paylarının değişimine dayanan bir işletme birleşmesinde edinen işletme genellikle, kendi özkaynak paylarını ihraç eden işletmedir.¹⁸ Edinen işletme genellikle, birleşen işletmeler arasında görece büyüklüğü (örneğin varlıklar, hasılat veya kâr olarak ölçülen) diğer birleşen işletme veya işletmelerden önemli derecede daha büyük olanıdır.¹⁹

Birleşme Tarihinin Belirlenmesi

Edinen işletme, edinilen işletmenin kontrolünü ele geçirdiği tarihi birleşme tarihi olarak belirlemelidir.²⁰ Edinen işletmenin, edinilen işletmenin kontrolünü ele geçirdiği tarih genellikle edinen işletmenin bedeli transfer ettiği, edinilen işletmenin varlıklarını edindiği ve borçlarını üstlendiği tarihtir (kapanış tarihi). Ancak edinen işletme, kapanış tarihinden daha önceki veya daha sonraki bir tarihte kontrolü ele geçirebilir. Örneğin yazılı bir anlaşmada, edinen işletmenin edinilen işletme üzerindeki kontrolü kapanış tarihinden önce ele geçirdiğinin belirtilmesi halinde, birleşme tarihi kapanış tarihinden önce gelebilir. Edinen işletme, birleşme tarihini belirlerken konu ile ilgili tüm gerçekleri ve durumları göz önünde bulundurması gerekir.²¹

Edinilen Tanımlanabilir Varlıkların, Üstlenilen Borçların Muhasebeleştirilmesi ve Ölçümü

Satın alma yönteminde, edinen işletme ve birleşme tarihi belirlendikten sonra edinilen

¹⁶ TFRS 3 İşletme Birleşmeleri Standardı, P. 5

¹⁷ TFRS 3 İşletme Birleşmeleri Standardı, B14

¹⁸ TFRS 3 İşletme Birleşmeleri Standardı, B15

¹⁹ TFRS 3 İşletme Birleşmeleri Standardı, B16

²⁰ TFRS 3 İşletme Birleşmeleri Standardı, P. 8

²¹ TFRS 3 İşletme Birleşmeleri Standardı, P. 9

tanımlanabilir varlıkların, üstlenilen borçların ve kontrol gücü olmayan payların (azınlık paylarının) finansal tablolara hangi değerleri üzerinden yansıtılacağı belirlenmesi gerekecektir. İşletme birleşmeleri Standardı uyarınca birleşme tarihi itibarıyla edinilen işletme, şerefiyeden ayrı olarak, edinilen işletmenin tanımlanabilir varlıklarını, tanımlanabilir borçlarını ve kontrol gücü olmayan paylarını (azınlık paylarını) muhasebeleştirir.

Bir varlığın tanımlanabilir nitelikte bir varlık olması için şu özelliklerden birine sahip olması gerekir.

- Varlık ayrılabilir olmalıdır, yani işletmeden ayrılabilir veya bölünebilir ve tek başına veya ilgili bir sözleşme ile birlikte işletmenin niyetine bakılmaksızın satılan, transfer edilen, lisanslanan, kiralanmış veya takas edilen, tanımlanabilir varlık veya borç olması gerekir veya
- Varlığın sözleşmeye dayalı veya diğer yasal haklardan kaynaklanması gerekir. Bununla beraber söz konusu hakların transfer edilebilir nitelikte olmasına veya işletmeden veya diğer haklardan ve yükümlülüklerden ayrılabilir nitelikte olmasına gerek yoktur.²²

Ayrıca edinilen işletme tarafından finansal tablolara yansıtılacak varlık ve borçların kavramsal çerçevede yer alan varlık ve borç tanımını satın alma tarihi itibarıyla karşılıyor olması gerekmektedir. Bununla beraber borçların edinilen işletme ile edinilen işletme (veya edinilen işletmenin daha önceki sahipleri) arasında işletme birleşmesi işlemi sonucunda (başka bir işlemin sonucunda değil) el değiştirmiş olmasıdır.²³ Bu hükümler düşünüldüğünde, işletme birleşmelerinde edinilen bir maddi olmayan duran varlık, varlık tanımını karşıladığında ve tanımlanabilir (ayrılabilir olduğu veya sözleşmeden ya da diğer yasal haklardan kaynaklandığı durumlarda) olduğunda finansal tablolara yansıtılmaktadır (Arıkan, 2004).

Satınalma yönteminde, edinilen işletme (ana ortaklık), edinilen işletmenin (bağlı ortaklığın) tanımlanabilir varlıklarını ve yükümlülüklerini gerçeğe uygun değeri üzerinden muhasebeleştirir. Birleşme ile ilgili ortaya çıkan maliyetler ait oldukları dönemin gelir tablosuyla ilişkilendirilir. Dolayısıyla birleşme ile ilgili genel yönetim giderleri, (birleşmenin yönetilmesi için yapılan giderler) komisyon, danışmanlık, avukatlık, muhasebe ve diğer değerlendirme ve profesyonel danışmanlık ücretleri gibi giderler ilgili oldukları UFRS/TFRS'ye uygun bir şekilde dönem gideri olarak muhasebeleştirilirler.

Satın almaya ilişkin maliyetler, edinilen işletmenin bir işletme birleşmesini gerçekleştirmek için katlandığı maliyetlerdir. Bu maliyetlere aracılık ücretleri; danışmanlık ücretleri, yasal ücretler, muhasebe ve değerlemeye ilişkin ücretler, diğer profesyonel ücretler veya müşavirlik ücretleri; iç satın alma biriminin idamesi için gerekli olan maliyetler de dâhil olmak üzere genel yönetim giderleri; borçlanma araçları ile hisse senetlerinin ihraç edilmesi ve kaydının maliyetleri dâhildir. Edinilen işletme, satın almaya ilişkin maliyetleri, sadece bir istisna dışında, maliyetlerin gerçekleştiği ve hizmetlerin alındığı dönemlerde gider olarak muhasebeleştirir. Borçlanma araçlarının ya da hisse senetlerinin ihraç edilmesine ilişkin maliyetler, TMS 32 ve TFRS 9 uyarınca muhasebeleştirilir.

İşletme birleşmelerinde edinilen işletmenin daha önce kendi finansal tablolarında varlık ve borç olarak muhasebeleştirmediği bazı varlık ve borçları muhasebeleştirme koşullarının sağlanması durumunda, edinilen işletmenin finansal tablolarında gösterilmesi gerekmektedir. Bu duruma örnek olarak edinilen işletme, edinilen işletmenin içsel olarak geliştirdiği ve ilgili maliyetleri gider olarak kaydettiği için finansal tablolarında varlık olarak muhasebeleştirmediği marka ismi, patent veya müşteri ilişkileri gibi edinilen, tanımlanabilir, maddi olmayan duran varlıkları finansal tablolarında muhasebeleştirir.²⁴ İşletme birleşmelerinde edinilen işletme,

²² TFRS 3 İşletme Birleşmeleri Standardı, Ek A

²³ TFRS 3 İşletme Birleşmeleri Standardı, P. 11, 12

²⁴ TFRS 3 İşletme Birleşmeleri Standardı, P. 13

birleşme tarihinde edinilen tanımlanabilir varlıkları ve üstlenilen tanımlanabilir borçları ilgili oldukları TFRS'ler uyarınca sınıflandırmalı ve muhasebeleştirmelidir.²⁵

İşletme birleşmesinin maliyeti, edinilen işletmenin kontrolünü elde etmek için edinen işletmenin üstlendiği yükümlülükleri içerir. Birleşme sebebiyle gelecekte ortaya çıkacağı beklenen zarar ve diğer maliyetler edinen işletmenin edinilen işletmenin kontrolünü elde etmek için maruz kaldığı veya üstlendiği yükümlülükler değildir ve bu yüzden birleşme maliyetine dâhil edilemez. İşletme birleşmelerinde satın alma yöntemi uygulanırken edinilen işletme, edinilen tanımlanabilir varlıkları ve üstlendiği tanımlanabilir borçları birleşme tarihindeki gerçeğe uygun değerleri ile ölçmelidir. Ayrıca edinilen işletmedeki kontrol gücü olmayan paylar (azınlık payları) başka bir TFRS tarafından ölçüm esası gerekli kılınmadığı müddetçe birleşme tarihindeki gerçeğe uygun değeri üzerinden ölçülür.²⁶

Satınalma yönteminde, bağlı ortaklıkların tanımlanabilir varlıklarının ve yükümlülüklerinin gerçeğe uygun değerini tespit etmek ve ihtiyatlılık ilkesine bağlı olarak değerlendirilmiş olanların gerçeğe uygun değerini belirlemek için söz konusu varlık ve yükümlülükleri ilgili oldukları TMS/TFRS'ler çerçevesinde ele almak gerekmektedir. İşletme birleşmelerinde satınalma yöntemi uygulanırken edinilen işletmenin finansal araçlarının, stoklarının, maddi ve maddi olmayan duran varlıklarının muhasebeleştirilmesi aşağıdaki gibi olacaktır:

TMS 39 Finansal Araçlar: Muhasebeleştirme ve Ölçme Standardında, gerçeğe uygun değer farkı kâr veya zarara yansıtılan finansal varlıklar ve satılmaya hazır finansal varlıklar, gerçeğe uygun değeriyle değerlendirilmektedir. Bu durum satınalma yöntemi açısından ele alındığında, bağlı ortaklığa ait bu varlıkların gerçeğe uygun değeri ve defter değeri arasında bir fark ortaya çıkmayacağından birleşme anında gerçeğe uygun değerinin

belirlenmesi ile ilgili herhangi bir işlem yapmaya gerek kalmamaktadır. Bununla beraber TMS 39'da krediler, alacaklar ve vadeye kadar elde tutulacak yatırımlar etkin faiz yöntemi ve etkin faiz oranı kullanılarak itfa edilmiş maliyet ile değerlendirilmektedir. Etkin faiz yöntemi ve etkin faiz yöntemi kullanılarak hesaplanan itfa edilmiş maliyet gerçeğe uygun değer bir göstergesi olarak kabul edilebileceğinden bu varlıkların gerçeğe uygun değerinin belirlenmesi açısından herhangi bir işlem yapmaya gerek kalmamaktadır. Ayrıca işlem tarihinde, borsada işlem gören özkaynağa dayalı araçların ilan edilmiş fiyatı o aracın gerçeğe uygun değerini gösteren en önemli delildir ve bu değerler kullanılmalıdır. Dolayısıyla, şirket satın alma amacıyla çıkarılan ana ortaklık hisse senetlerinin borsa fiyatları gerçeğe uygun değer en önemli göstergesidir.

TMS 2 Stoklar standardına göre ise stoklar maliyet veya net gerçekleşebilir değerinden küçük olanı ile değerlendirilmektedir. Stokların maliyetinin içerisinde tüm satınalma maliyetleri, dönüşüm maliyetleri ve stokları buldukları yere ve duruma getirebilmek için katlanılan diğer maliyetler yer almaktadır. Net gerçekleşebilir değer ise standartta "İşin normal akışı içinde, tahmini satış fiyatından, tahmini tamamlanma maliyeti ve satışı gerçekleştirmek için gerekli tahmini satış giderleri toplamının düşülmesiyle elde edilen tutar" olarak ifade edilmiştir. Genellikle piyasa operasyonel olarak geri kazanılabilir değer ve net gerçekleşebilir değer ile tanımlandığı için söz konusu değerler piyasa fiyatına (gerçeğe uygun değer) işaret etmektedir.

TMS 16 Maddi Duran Varlıklar Standardı arsa, bina, tesis, makine ve cihazların maliyet yöntemi ya da yeniden değerlendirme modeline göre değerlendirilmesini öngörmektedir. Maliyet yönteminde söz konusu varlıklar bilançoda "maliyet - birikmiş amortisman (varsa) birikmiş değer düşüklüğü zararları" üzerinden gösterilmektedir.²⁷ Bu modelde varlığın devrolunan değeri (maliyet - birikmiş amortisman) geri kazanılabilir değer

²⁵ TFRS 3 İşletme Birleşmeleri Standardı, P 15

²⁶ TFRS 3 İşletme Birleşmeleri Standardı P. 18,19

²⁷ TMS 16 maddi Duran Varlıklar Standardı, P. 30

üzerinde ise, aradaki fark zarar olarak ortaya çıkmakta ve varlık bilançoda geri kazanılabilir değeri üzerinden raporlanmaktadır. Geri kazanılabilir değer ise "Bir varlığın veya nakit yaratan birimin, satış maliyetleri düşülmüş gerçeğe uygun değeri ile kullanım değerinden yüksek olanıdır." Dolayısıyla maddi duran varlıkların değerlemesinde maliyet yönteminin kullanılması durumunda arsa, bina, tesis, makine ve cihazlarda değer düşüklüğü olması halinde söz konusu varlıkların gerçeğe uygun değeri üzerinden raporlanması gerekmektedir.

TMS 16 Maddi Duran Varlıklar Standardı, maddi duran varlıkların değerlemesinde yeniden değerlendirme modelinin seçilmesi durumunda, değerlendirme ölçüsü olarak gerçeğe uygun değer kullanılması öngörülmektedir. Gerçeğe uygun değer ikincil piyasaya sahip varlıklar için genellikle piyasa değerini işaret etmektedir. Söz konusu durum işletme birleşmeleri ve satınalma yöntemi açısından incelendiğinde ise yeniden değerlendirme modeli seçildiğinde arsa, bina, tesis, makine ve cihazlar gerçeğe uygun değerle değerlendirileceğinden birleşme anında gerçeğe uygun değer belirlenmesi ile ilgili herhangi bir işlem yapılmasına gerek kalmayacaktır.

TMS 38 Maddi Olmayan Duran Varlıklar Standardı ise maddi olmayan duran varlıkların maliyet yöntemi ya da yeniden değerlendirme modeline göre değerlendirilmesini öngörülmektedir. Ancak, TMS 38'e göre, maddi olmayan duran varlıkların yeniden değerlendirme modeline göre değerlendirilebilmesi için, varlığın aktif piyasada kayıtlı bir piyasa fiyatının olması gerekmektedir. Aksi takdirde yeniden değerlendirme modelinin maddi olmayan duran varlıklarda kullanılması mümkün değildir. Söz konusu durum satınalma yöntemi açısından incelendiğinde ise maddi duran varlıklarda olduğu gibi benzer işlemlerin yapılması söz konusu olmaktadır.

3.4.2 Şerefiye ve Pazarlıklı Satın Alım Kazancı

3.4.2.1. Şerefiye

Şerefiye, bir işletmenin satın alınması veya devir olunması halinde, iktisap eden firmanın, iktisap ettiği işletmedeki tüm mal varlıklarının toplam piyasa değerlerinin üzerinde bir ödemede bulunması halinde ortaya çıkan fazlalıktır. TFRS 3 İşletme Birleşmeleri Standardında şerefiye; "Tek olarak tanımlanamayan ve ayrı olarak kaydedilemeyen bir işletme birleşmesinde edinilmiş diğer varlıklardan kaynaklanan gelecekteki ekonomik fayda" olarak tanımlanmıştır.²⁸ Şerefiye, işletme birleşmelerinin sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Şerefiye sebebiyle fazladan ödenen tutar, iktisap edilen işletmenin normalin üzerinde getiri sağlayan bir yapısı olduğu düşüncesinden kaynaklanır.

İşletme varlıkları bir araya getirildiğinde işletme içinde oluşan sinerjik etki, içsel olarak oluşturulan bir şerefiyeyi yansıtmaktadır. Ancak içsel olarak oluşturulan şerefiye işletme birleşmesi olmadığı takdirde değeri güvenilir biçimde ölçülemediğinden, söz konusu işletmenin finansal tablolarına yansıtılması mümkün olmamaktadır. İşletme birleşmesinde edinen işletme edinilen işletmenin içsel olarak geliştirdiği ve finansal tablolarında varlık olarak muhasebeleştirilemeyip gider olarak kaydettiği marka ismi, patent veya müşteri ilişkileri gibi edinilen tanımlanabilir maddi olmayan duran varlıkları da muhasebeleştirilmesi gerekir.²⁹ Bu anlamda şerefiyenin varlığı ancak işletmenin tamamının varlığıyla bir anlam ifade etmektedir (Durlanık, 2000 Sf. 49).

TFRS 3'te şerefiyenin yıllar itibariyle amortismanına tabi tutulması uygulaması kaldırılmış ve şerefiyenin değerlemeye tabi tutulması kararlaştırılmıştır. Bunun en önemli gerekçelerinden biri şerefiyenin faydalı ömrünün hesaplanmasının imkânsız olmasıdır. Edinen işletme, işletme birleşmesi sırasın-

²⁸ TFRS 3 İşletme Birleşmeleri Standardı

²⁹ TFRS 3 İşletme Birleşmeleri Standardı P. 13

da elde edilen şerefiyeyi bir varlık olarak muhasebeleştirmeli ve başlangıçta şerefiye, maliyet bedeli ile ölçülmelidir. Ancak şerefiye varlık olarak muhasebeleştirilse de şerefiyenin faydalı ömrünün hesaplanması imkânsızdır. Dolayısıyla şerefiye varlık olarak nitelense de varlık gibi amortismanına tabi tutulamamaktadır. Çünkü bir işletme reklam ya da müşteri hizmetlerine aktardığı kaynağı arttırmak suretiyle şerefiye tutarının üzerine yeni bir tutar ekleyebilmekte ya da şerefiyenin toplam değerini koruyabilmektedir.

Edinen işletmenin gelecek dönemlerde ekonomik faydalar sağlayacağı beklentisi ile ödediği pozitif şerefiye tutarı bilançonun aktifinde yer alır ve her dönem sonunda bu tutar TMS 36 standardı hükümlerine göre değer düşüklüğü testine tabi tutulur ve değer düşüklüğü tespit edilirse şerefiye tutarından indirilir. Oluşan pozitif şerefiye kesinlikle amortismanına tabi tutulamaz (Örten ve diğerleri, 2008). Edinen işletmenin gelecek dönemlerde ekonomik faydalar sağlayacağı ve üstün kazanma beklentisi ile ödediği pozitif şerefiye işletmenin aktifinde yer alması gerekirken; edinilen işletmenin tanımlanabilir varlıklar ve yükümlülüklerinin net gerçeğe uygun değerinin birleşme maliyetini aşması durumunda ortaya çıkan negatif şerefiyenin ise sonuç hesaplarında muhasebeleştirilmesi gerekmektedir.

3.4.2.2. Pazarlıklı Satın Alım Kazancı

İşletme birleşmeleri şerefiyeli olabildiği gibi pazarlıklı satın alımla da gerçekleşebilmektedir. Böyle bir durum, elde edilecek net tanımlanabilir varlıkların gerçeğe uygun değeri, transfer edilen tutar ve azınlık payı tutarı/ kontrol gücü olmayan paylar tutarı toplamından daha fazla olduğunda söz konusu olmaktadır. Pazarlıklı satın alımın gerçekleşmesinin birçok sebebi vardır. Pazarlıklı satın alım satıcının baskı altında olması veya acil fon ihtiyacı duyması durumunda gerçekleşen işletme birleşmelerinde ortaya çıkabileceği gibi tanımlanabilir varlıkların ve tanımlanabilir borçların gerçeğe uygun değerlerinin belirlenmesi sırasında standartta sayılan istisnalardan da kaynaklanabilmektedir.

TFRS 3'te yer alan istisna durumlarda; standarttaki muhasebeleştirilme ilke ve şartlarının uygulanması neticesinde ortaya çıkacak muhasebeleştirilme işleminden farklı bir uygulama öngörmekte ve ilgili kalemlerin birleşme tarihindeki gerçeğe uygun değerlerinden farklı bir tutar ile ölçülmelerine neden olmaktadır.

Pazarlıklı bir satın alımda kazancı muhasebeleştirmeden önce edinen işletme, edindiği varlıkları ve üstlendiği borçları doğru bir şekilde belirleyip belirlemediğini yeniden değerlendirmeli ve bu değerlendirme sırasında belirlediği ek varlık veya borçları da muhasebeleştirmelidir.

4. SONUÇ

Ülkemizde ve dünyada şirket birleşmelerinin çoğalması ve uluslararası yatırımların artması, finansal tabloları hazırlayanların ve kullananların daha özet ve net bilgi ihtiyacını artırmıştır. İşletmeler arası ekonomik entegrasyonların bir biçimi olan işletmeler arası yatırımlar, işletmelerin büyüme stratejisi olarak belirledikleri önemli alternatiflerden biridir. Dolayısıyla şirketler arasında gerçekleştirilmekte olan büyüme amaçlı işbirliği niteliğindeki birleşme ve satın almaların analiz edilmesi ve değerlendirilmesi büyük önem arz etmektedir. Grup şirketlerinin finansal performansları hakkında ortaklara, yatırımcılara, kredi kuruluşlarına, kısaca çıkar gruplarına ve ilgililere toplu olarak bilgi sağlamak söz konusu grup şirketlerinin daha kapsamlı değerlendirilebilmesi açısından büyük önem arz etmektedir. Bu durum, holdingin gerçek mali yapısını görebilmek için konsolide finansal tabloların hazırlanmasının vazgeçilmez olduğunu göstermektedir.

Ortaklık yatırımlarının, TMS/TFRS'ye uygun olarak muhasebeleştirilmesi ve finansal raporlarda sunulabilmesi için öncelikle standartların öngördüğü sınıflandırmanın yapılması gerekmektedir. Sınıflandırmada, yatırımcı işletmenin, yatırım yapılan işletme üzerindeki finansal ve faaliyet politikalarını etkileme gücü dikkate alınmalıdır. Bu etkileme gücü, önemli etki, müşterek kontrol

ve kontrol gücü şeklinde oluşabilir. Kontrol gücüne sahip olan işletmelerin yatırımları "bağlı ortaklık" olarak adlandırılır. Kontrol gücünün varlığı için yatırım yapılan işletme üzerinde güç sahibi olunması, değişken getirilerin mevcudiyeti ve güç/getiri arasındaki ilişkinin birlikte bulunuyor olması gerekir.

Bağlı ortaklık yatırımlarında konsolide finansal tablolar oluşturulurken, öncelikle grubu oluşturan ortaklıkların bireysel finansal tablolarında yer alan hesapların toplanması gerekmektedir. Dolayısıyla yatırımcı ile bağlı ortaklığın varlık, yükümlülük, özkaynak, gelir, gider ve nakit akış kalemleri birleştirilir ve ana ortaklık ile bağlı ortaklığın defter değeri ve özkaynaklarından ana ortaklığın payına isabet eden tutarlar

netleştirilir. Ayrıca grup içi varlık ve borçlar elimine edilerek konsolide finansal tablolar hazırlanır. Bu elimine işlemi sırasında, ana ortaklığın yatırım tutarı ile bağlı ortaklıkta ki sermaye payı arasında fark çıkabilir. Bu farkın nedeni olarak ana ortaklık tarafından bağlı ortaklığın varlıklarının gerçeğe uygun değerinden az ya da fazla tutarda ödeme yapılması gösterilebilir. Yatırım tutarının, bağlı ortaklık varlıklarının gerçeğe uygun değerindeki pay tutarından fazla olması halinde şerefiye ortaya çıkmaktadır. Söz konusu tutar konsolide bilançonun maddi olmayan duran varlıklar grubu içinde şerefiye hesabı adıyla yer alır. Ters durumda ise negatif şerefiye ortaya çıkar ki bu tutar konsolide gelir tablosunda kâr olarak raporlanır.

KAYNAKÇA

- Akdoğan, N., Tenker, N. 2007. **Finansal Tablolar ve Mali Analiz Teknikleri**. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Aktaş R. 2013. İlke Temelli Finansal Raporlama Standartları Nasıl Öğretilmeli? TFRS 10 Konsolide Finansal Tablolar Standardı Örneği. **Mali Çözüm Dergisi**, 115: 133-168.
- Arıkan, Ö. 2004. Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarında Yapılan Son Değişikliklerle İşletme Birleşmelerinin Finansal Raporlanması – Rakamsal Örneklerle Eskiyle Karşılaştırmalı Bir Analiz. **Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi**, 13: 63-86.
- Demir, V., Bahadır, O. 2008. **UFRS/TFRS Kapsamında İşletme Birleşmeleri ve Konsolidasyon**. Ankara: Nobel Yayınları.
- Durlanık, S. S. 2000. Şerefiyenin Muhasebeleştirilmesi Üzerine Görüşler. **Vergi Dünyası Dergisi**, Sayı: 231.
- Erdoğan, B. 2007. Uluslararası Finansal Raporlama Standartları Açısından Konsolidasyon Yöntemleri ve Bu Yöntemlerin Finansal Tablolar Analizine Etkileri. Yüksek Lisans Tezi. **Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**.
- Gürdal, K., Güven S. 2003. **Konsolide Finansal Tablolar, İlgili Ulusal ve Uluslararası Düzenlemeler**. Ankara: SBF Yayın No 221.
- Kaya, İ. 2011. **Türkiye Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartlarında Konsolide Finansal Tablolar**. İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- Örten R., Kaval H. ve Karapınar A. 2008. **Türkiye Muhasebe –Finansal Raporlama Standartları Uygulama ve Yorumları**. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Örten, R., Kaval, H. ve Karapınar, A. 2008. **Türkiye Muhasebe-Finansal Raporlama Standartları TMS-TFRS**. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Özerhan, Y. 2012. **UFRS 10 Konsolide Finansal Tablolar**. Sakarya Üniversitesi Sürekli Eğitim Merkezi, Sakarya.
- Sarıkamış, C. 2003. **Şirket Birleşmeleri Satın Almalar ve Yeniden Yapılanma**. İstanbul: Avcıol Basım Yayın.
- Sevilengül, O. 2003. **Genel Muhasebe**. Ankara: Gazi Kitabevi

